

ÖZLEM AVCI • İki Dünya Arasında

ÖZLEM AVCI 1977 yılında Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2000 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini Galatasaray Üniversitesi'nde iletişim alanında, doktorasını ise Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde sosyoloji alanında tamamladı. 2000 yılından beri makale ve kitap çevirileri de yapan Avcı, halen Uşak Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde görevlidir.

İletişim Yayınları 1697 • Araştırma-İnceleme Dizisi 282

ISBN-13: 978-975-05-0991-9

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Ekrem Buğra Büte

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ÖZLEM AVCI
İstanbul'da
Dindar Üniversite Gençliği
İki Dünya
Arasında

İçindekiler

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	13
Çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi	20
BİRİNCİ BÖLÜM	
DİN SOSYOLOJİSİ EKSENİNDE	
BİR KAVRAMSALLAŞTIRMA DENEMESİ	35
Bir yaşam biçimi olarak “dindarlık”	37
Dindar öznenin oluşum süreci ve “İslâmî kimlik”	39
İslâm’ı dönüştüren temel dinamikler	44
<i>“Geleneksellik” ve “modernlik” gerilimi</i>	44
<i>Geleneksellik ve modernliğin</i>	
<i>kavşak noktası olarak “gündelik yaşam”</i>	46
<i>Dinin modernlikle imtihanı: Dünyevileşme</i>	48
İKİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE’DE İSLÂMÇILIK VE İSLÂMÎ HAREKET	51
Türkiye’de siyasal yaşam ve İslâm	52
<i>1980 öncesi dönemde İslâm: “İslâmçılık”</i>	54

1980 sonrası dönemde İslâm: “İslâmî hareket”	57
28 Şubat süreci ve “ılımlı” siyasal İslâm	59
İslâmcılığın ve İslâmî hareketin siyasal dinamikleri	60
İslâm’ın muhafazakâr dinamikleri	62
İslâm’ın milliyetçi dinamikleri	65
İslâm’ın sol dinamikleri	68
İslâm’ın gündelik yaşam dinamikleri	69
Kent yaşamı ve dindarlığın farklılaşan görünüşleri	69
Tüketim kültürü ve yaşam tarzları	72
Yeni bir yaşam tarzı göstergesi olarak İslâmî moda ve örtünme	75
Türkiye’de İslâm ve örtünme	77
Dinî bir sembol olarak başörtüsü ve türban	79
1980 sonrası değişen yaşam biçimleri ve gençlik	81
Gençlik kültürü	82
Toplumsal eğilimler bütünü olarak “habitus”	83
Görünür olma biçimi olarak “alt kültür”	85
Var olma biçimi olarak “taktik”	86
Akran bir gençlik kültürü: İslâmî gençlik	87
Dinî gruplar ve gençlik	90
Dinî grupların eğitim alanına dahil olma çabaları	92
İslâmî temsilin görünen yüzü: Gülen Cemaati	95
İslâm’ın muhafazakâr yüzü: Süleymancılar	98
İslâm’ın holdingleşen yüzü: İskender Paşa Cemaati	100
İslâm’ın değişime direnen yüzü: İsmail Ağa Cemaati	101
İslâmî gençlik ve kültürel dinamikleri	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR GENÇLİK KÜLTÜRÜ ÖRNEĞİ: İSLÂMİ GENÇLİK	109
Üniversite öncesi toplumsal yaşam ve dinî eğitim	112
Aile yapısı	114
Toplumsal çevre ve mahalle kültürü	118
Dinî gruplar	122

Üniversite dönemi toplumsal yaşam ve dindarlık.....	128
<i>Dindarlık algısının oluşumu</i>	129
<i>Nefsi kontrol etme ve vicdan</i>	130
<i>Aile ve toplumsal çevre</i>	134
<i>Kanaat önderleri olarak İslâmî seçkinler</i>	140
<i>Gençler arasında farklılaşan dindarlık algıları</i>	147
<i>Dindarlık eğilimleri ve yeniden tanımlanan dindarlık algısı</i>	154
<i>Geleneksellikten kopuş ve kuşak çatışmaları</i>	172
<i>Ötekileşme ya da ötekileştirilme algısı</i>	176
<i>Kent yaşamı ve dindarlık</i>	189
<i>Mekânsal alanlar</i>	192
<i>Toplumsallaşma mekânları</i>	193
<i>Karşılaşma mekânları</i>	200
<i>“Dindar” gencin tüketim biçimlerine bakışı</i>	204
<i>Kültürel tüketim</i>	205
<i>Gösterişçi tüketim</i>	212
<i>Cinsiyet eşitliğini reddeden İslâmî cinsiyet algısı</i>	219
<i>İslâmî örtünme biçimleri</i>	226
<i>Dindarlığın alamet-i farikası: “Başörtüsü”</i>	232
<i>Cemaat ya da tarikat dindarlığına doğru</i>	235
SONUÇ	243
EK 1: Derinlemesine Görüşme Sorularından Bazıları	259
EK 2: Derinlemesine Görüşme Listesi	263
EK 3: Derinlemesine Görüşmelerin Niceliksel Özellikleri	267
EK 4: Grafikler	269
EK 5: CafCaf Dergisinden Örnekler	277
KAYNAKÇA	281

ÖNSÖZ

Bu araştırma boyunca sorgulanan, dindar gençlerin dinî değer ve kuralları zaman zaman siyasal bir söylem olarak, zaman zaman yaşamsal bir pratik olarak nasıl sergiledikleri sorusu; büyük ve karmaşık kent hayatında dinî değer ve kuralların, bir yaşam tarzı olarak nasıl görünür olmaya başladığının ortaya konulma çabası.

Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerden birinde Boğaziçi Sosyoloji Bölümü'nde okuyan Burak'ın kendince yaptığı bir tanımlamaya göre din, “toplumsal hayatın (ya da gündelik yaşamın) her anına ve her alanına sızan bir güç unsuru, bir kontrol mekanizmasıdır.” Dolayısıyla ulaşılabilecek en genel sonuç, bir güç unsuru olarak dinî anlayış ve yapılara toplumun her düzeyinde bakılması gerektiği. Bu anlamda, söylemsel pratiklere yapılan vurgulamalar bizi gücün şekilsiz karakterini ve onun, gündelik rutinler dahil, toplumsal hayatın her köşesine, her boşluğuna sızma biçimlerini değerlendirmeye itmekte. Bu kitabın hareket noktası üniversitede okuyan dindar gençlerin kent yaşamı içinde dinî pratiklerinin sürdürülebilirliği ve gündelik yaşamlarındaki yeri.

Dindarlığın farklı biçimleri ve yorumları ile çok sık karşılaşmak mümkündür; bu farklılığın bir değişkene bağlı olarak ortaya çıkan görünümleri söz konusudur. Bu farklı görünümleri ve yorumları anlayabilmek, açıklayabilmek için birtakım kavramsal, kuramsal tartışmaları ele aldım. Ayrıca bu tartışmalar Türkiye deneyiminde tarihsel bir bakış açısı göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışıldı. Araştırmaya ilişkin bu kavramsal ve tarihsel birikim, yapılan saha görüşmeleri ekseninde daha somut görünüm ve ifadelerle değerlendirildi. Elbette, tüm saptamalar görüşme yapılan 60 öğrencilerin söylemleri, bakış açıları ve yaşam tarzları ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma örnekleminde görüşme yapılan öğrenciler hakkında ifade edilen değerlendirmelerin kesin doğrular olmaktan ziyade, elde edilen veriler çerçevesinde öne çıkan durumlar ve saptamalar olduğunu unutmamak gerekir. Ancak bu saptama ve yorumlamaların genel duruma ilişkin birtakım pencereler açmasını, yeni ve daha derinlemesine çalışmalar yapmak için yol gösterici olmasını umut ediyorum.

Dindar gençlerin üniversite yaşamlarında dinî değer ve kuralların gücü ve etkisi üzerine yapılan bu çalışmada amaçlı bir örneklem grubu şeklinde “dindar” olarak tanımlanan genç kesime ulaşmak en önemli sıkıntılardan biri oldu. Gençler “Dindar mısınız?” sorusuna tedirgin ve temkinli yaklaştı, hatta bazıları araştırmanın konusu ve içeriği üzerine görüşmeyi kabul etmedi. Fakat samimiyet ve nesnellik konusunda, yine bu kesim içinde yer alan ve görüşmecileri ikna eden, hatta zaman zaman dışarıdan biri ile (bir kadın ile) görüşmekten çekinen öğrencilerle kayıt altında görüşmeler yapan İbrahim Hakkı Özkal kitabın en önemli bilgi ve ağ kaynağı oldu. En büyük teşekkürlerimden birisi onun için.

Çalışmanın en zorlu kısmı olarak sahadan elde edilen ve-

rilerin işlenmesi, sınıflandırılması ve en doğru bir biçimde anlaşılabilir olarak yorumlanması kısmında, tez danışmanlığından öte yol arkadaşlığı yapan, yönlendirmekten öte en ufak imla hatalarımı bile düzelten sevgili danışmanım Yrd. Doç Dr. Sibel Yardımcı'nın katkısı ve emeği çok büyük. Bu çalışmayı kendisine borçlu olduğum ve doktora eğitimim büyük şansım olan Sibel Hocam'a sevgimi, saygımı ve sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca aldığım dersleriyle okumayı ve eleştirel bakabilmeyi yeniden öğrendiğim Prof. Dr. Meral Özbek'e; yazdığım her şeyi büyük bir merakla ve ilgiyle dinleyen, bu tavırla bana güç veren ve heveslendiren, *yazılan en kötü şey, en mükemmel plandan çok daha iyidir* diyerek yazma noktasında beni harekete geçiren Prof. Dr. Bahattin Akşit'e ve saha çalışması adına çok şey öğrendiğim Bahattin Hoca'nın araştırma ekibine çok teşekkür ederim. Bu çalışmadaki büyük şanslarımdan biri de sizlerle karşılaşmaktı. Bana karşı iyi niyetini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Emre Işık'a, Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Şentürk'e ve kendisinden çok şey öğrendiğim sevgili hocam Doç. Dr. Ferhat Kentel'e de çok teşekkür ederim.

Ve bu çalışma için görüşmeyi kabul ederek saatlerce sohbet eden tüm görüşmecilere samimi ve içten tavırları için çok teşekkürlerimi sunuyorum. Biliyorum, en çok siz büyük bir sabırsızlıkla bu kitabı bekliyorsunuz...

ÖZLEM AVCI
Balat-Fener, 2011